

ПІДГОТОВКА КАДРІВ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ: КОМПЕТЕНТНІСТЬ ФАХІВЦЯ В ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ

Проаналізовано поняття «професійна компетентність» стосовно галузі туризму. Розглянуто зв'язок між професійною підготовкою студентів у вищому навчальному закладі та компетентністним підходом в освітньому процесі передачі корпоративної моделі. Показано, що концепція підготовки фахівців в галузі туризму має включати міжпредметні, загальнонаукові і конкретно – наукові складові компетентності.

Ключові слова: професійна компетентність, підготовка спеціалістів, компетентнісна освіта, спеціаліст в сфері туризму.

Вступ. Соціальні і економічні зміни, що відбулися останнім часом в Україні, зумовили глибокі структурні перетворення у туристській індустрії. Набули поширення приватні туристські фірми, поглибилися вертикальна й горизонтальна інтеграція і спеціалізація; розширилося використання інформаційних технологій і маркетингових досліджень.

Протиріччя, що виникають між зростаючими потребами населення у туристських послугах і можливостями їх задоволення туристською індустрією, між змінами в конкурентній ситуації та недостатньою компетентністю кадрів у різних сферах туристської діяльності – управлінській, економічній, екологічній, правовій, фаховій – визначили необхідність удосконалення кадрової підготовки і створення системи базової освіти в туризмі [1].

Туризм в Україні поступово набуває світових масштабів. Закон України “Про внесення Змін до закону України “Про туризм” сприяє зміцненню туристського підприємництва, формуванню пріоритетних напрямків наукових досліджень в галузі туризму та забезпеченні сфери туристичної діяльності професійними кадрами.

Чисельність працівників в туристських підприємствах України з урахуванням інших галузей народного господарства (готелі, ресторани, спортивно-культурні установи, транспорт, торгівля, зв'язок тощо) під час сезону в туризмі становить майже 2 млн. осіб. Незважаючи на це, до 2002 року

в Україні не було офіційного класифікатора кадрів сфери туризму. Лише в 2002 році Урядом України внесено доповнення до «Переліку напрямів і спеціальностей», введено новий напрям 0504 «Туризм» зі спеціальностями «Туризм», «Готельне господарство» на рівні «бакалавр – магістр».

Сьогодні підготовкою кадрів для туризму займаються більше 30 вищих навчальних закладів III –IV рівня акредитації.

Що означає на сьогодні компетентність фахівця в галузі туризму?

Поняття «компетентнісна освіта» (Competency – based Education) виникло у США наприкінці 80-х – початку 90-х років ХХ століття, підґрунтям якого стали вимоги бізнесу і підприємництва щодо випускників вищих навчальних закладів стосовно їх невпевненості і браку досвіду при інтеграції та застосуванні знань у процесі прийняття рішень у конкретних ситуаціях [2]. Однією з перших публікацій з даної проблематики стала стаття D. McClelland «Тестувати компетентність, а не інтелект». Проте не у США, а у Великобританії концепція компетентнісно - орієнтованої освіти з 1986 року взята за основу національної системи кваліфікаційних стандартів і отримала офіційну підтримку керівництва. Відтак, вже у 1997 році в рамках Федерального статистичного департаменту Швейцарії та Національного центру освітньої статистики США й Канади було започатковано програму «Визначення та відбір

компетентностей: теоретичні і концептуальні засади» (DeSeCo).

Поняття ключових компетентностей застосовується в усіх галузях підготовки спеціалістів. Особливістю формування змісту основної компетентності для сфери туризму в Україні є орієнтація на світовий досвід теоретичної і практичної професійної підготовки, формування ієрархічного рівня туристичної діяльності відповідно до рівнів зайнятості в сфері туризму.

На цільовому рівні модель туристичної освіти встановлює її зміст за предметом праці. Туризму необхідний фахівець, який має достатні знання, уміння і навички з формування, просування та реалізації туристичного продукту - туру. Комплекс знань, умінь і навичок спеціалістів формується на рівні туризмознавця: менеджера (управителя) у готельному господарстві, керівника туристичної фірми, менеджера з туризму, головного спеціаліста з туризму, завідувача бюро подорожей та екскурсій, начальника туристичної бази, керівника туристичної групи, завідувача туристським агентством, директора (менеджера) малого підприємства в сфері туризму; туроператора; екскурсознавця; наукового співробітника (туризмологія, екскурсознавство), фахівця з організації (масового, індивідуального, освітнього, конгресового, спеціалізованого, зеленого, спортивного туризму); фахівця із готельної та ресторанної справи, стандартизації, ліцензування та сертифікації туристичних послуг в туризмі; фахівця з рекреації; фахівця з туристичної безпеки, фахівця з туристичного та готельного обслуговування, гіда – країнознавця в'їзного та міжнародного туризму, гіда - перекладача, а також молодших фахівців [7].

Мета даної роботи - встановити основний перелік компетентності фахівців в сфері туризму з напрямку підготовки «Туризм» за спеціальністю «Туризм / Туризмознавство (за видами)».

Виклад основного матеріалу. У сучасній науковій літературі досить широко розглядається це питання. Проблема компетентності нині є новим напрямом розвитку змісту освіти в Україні. Аналіз досвіду розроблення та впровадження компетент-

нісно - орієнтованого підходу до реалізації змісту вищої та загальної середньої освіти в зарубіжних країнах, а також в Україні є основою колективної монографії Н.М. Бибик, Л.С. Ващенко, О.І. Локшина, О.В. Овчарук та ін. [2]. Запропонований підхід розробляється вченими різних галузей знань. Особливої уваги потребують праці, присвячені компетентності фахівця в галузі туризму [1, 2, 6].

Комплекс знань, умінь і навичок спеціалістів формується на основних напрямках підготовки спеціалістів для туристичної діяльності.

Внутрішні чинники охоплюють особистісні та професійні здібності людей: рівень їх психологічної готовності та професійної підготовки.

Враховуючи досвід провідних країн світу з підготовки фахівців для галузі туризму, до Державної програми розвитку туризму в Україні на 2002–2010 роки було включено заходи щодо підвищення якості кадрового забезпечення туристичної діяльності. Так, Програмою було ініційовано запровадження нового напрямку підготовки «Туризм» зі спеціальностями, що охоплюють специфіку галузі.

На виконання державної програми розвитку туризму на 2002–2010 роки наказом МОН України на підставі ґрунтовних пропозицій Держтурадміністрації України до номенклатури напрямів і спеціальностей підготовки фахівців у ВНЗ був введений «Туризм» зі спеціальностями «Туризм», «Готельне господарство», «Організація обслуговування в готелях і готельних комплексах». МОН України 24 квітня 2002 р. створило Науково-методичну комісію з підготовки фахівців «Туризм» (0504) [5].

Орієнтуючись на міжнародний досвід та враховуючи національні особливості і рекреаційні можливості регіонів України, робочою групою з розробки галузевих стандартів, створеною при Київському університеті туризму, економіки і права, на підставі консультацій з провідними туристськими фірмами, готелями, санаторно-курортними комплексами запропоновано ввести такі спеціалізації фахівців для галузі туризму і готельного бізнесу.

Спеціальність «Туризм», спеціалізації: міжнародний туризм, внутрішній туризм, сільський туризм, менеджмент туристичної індустрії, екскурсійна та музейна діяльність, інформаційні технології в туризмі, маркетинг на транспорті і в туризмі, спортивно – оздоровчий туризм.

Спеціальність «Готельне господарство», спеціалізації: організація готельної та ресторанної справи, менеджмент готельного, курортного і туристичного сервісу, менеджмент готельного господарства і туризму, стандартизація і сертифікація готельних послуг, інформаційні технології в сфері гостинності.

Спеціальність «Організація обслуговування в готелях і туристичних комплексах», спеціалізації: організація обслуговування в оздоровчо–курортних комплексах, організація комерційної діяльності в готелях і ресторанах, організація обслуговування в приватно–сільському туризмі, організація обслуговування подорожей.

В основу підготовки фахівця мають бути покладені освітні галузеві стандарти.

Наказом МОН України за № 1059 від 08.11.2010 р. затверджено новий галузевий стандарт вищої освіти України: освітньо-професійну підготовку «бакалавра», на пряму підготовки студентів 6.140103 «Туризм», галузі знань: 1401 «Сфера обслуговування» та освітньо-професійну підготовку «спеціаліста», «магістра» за спеціальністю 7/8.14010301 «Туризмознавство (за видами)», на пряму підготовки 140103 «Туризм», галузі знань: 1401 «Сфера обслуговування». Це вимагає формування зазначених фахівців відповідно до світових вимог і стандартів туристської індустрії. Останнє є максимально інтернаціональним, швидко зростаючим сектором світової економіки і викликає підвищену зацікавленість вітчизняних підприємців та бізнесменів.

Комплекс знань, умінь і навичок спеціалістів формується на рівні туризмознавця, турсервісера, екскурсознавця, фахівця з готельної, ресторанної справи, з гостинності в місцях розміщення тощо – зі спеціальностей «Туризм» і «Готельне господарство», а також молодших фахівців зі спеці-

альності «Організація обслуговування в готелях і туристичних комплексах».

На п'ятому році навчання передбачено підготовку магістрів таких кваліфікацій: управлінський працівник сфери туризму, науковий працівник – туристолог та викладач ВНЗ – туризмознавець, що передбачає набуття студентами в процесі навчання відповідних знань, вмінь і навичок.

В основі компетентності фахівця в галузі туризму лежить галузевий стандарт, який містить перелік трудових операцій, що мають визначатися в межах певної професійної діяльності, а також пов'язані з ними знання, уміння і навички. Стандарти мають обов'язковий характер. Усі ті, хто займається реалізацією програм, зобов'язані дотримуватися стандартів.

Вміння і навички впливають на рівень підготовленості працівника до виконання трудових операцій у процесі тієї чи іншої професійної діяльності. Тому першочергове значення мають знання, вміння і навички, адже від рівня їх сформованості залежить якість підготовки різних категорій населення до професійної діяльності з урахуванням досягнень науково – технічного прогресу, сучасних і перспективних вимог суспільства.

Ключові освітні компетенції конкретизуються на рівні навчальних предметів. У зв'язку з тим, що туризм є науковим напрямом (туристологією), який має свої складові, напрямки – географічний, економічний, історичний, соціальний, екологічний, політичний, культурний, психологічний, кожен з них охоплює певну галузь науки або декілька. Зокрема: історія туризму, економіка туризму, психологія туризму, філософія туризму, педагогіка туризму тощо. Все це вимагає конструювання такого державного освітнього стандарту, який зміг би забезпечити реалізацію інтегрованої парадигми при підготовці фахівців з на пряму «Туризм».

Специфіка праці фахівця полягає в його професійній здатності до обслуговування людини під час відпочинку, тобто предметом праці є розширене відтворення здоров'я, сил людини впродовж вільного часу.

В Україні науково – обґрунтовану модель компетентності фахівця в галузі освіти розроблено під керівництвом проф. В.К. Федорченка [6]. Ця модель ґрунтується на сучасному баченні місця і ролі фахівця в галузі туризму, суть діяльності якого спрямовується на здобуття професійної компетентності, складові якої включають: особистісні детермінанти; професійні знання і вміння, професійну креативність. В основу компетентності автори закладають шість блоків. Кожний блок представляє складову туристичної діяльності, а саме:

1. Організація туристичної діяльності.
2. Організація готельних і ресторанних послуг.
3. Організація туристсько-екскурсійно-музейних послуг.
4. Організація транспортних послуг.
5. Організація рекреаційних та анімаційних послуг.
6. Організаційно – практична діяльність.

На нашу думку, основу концепції мають складати міжпредметні компетентності, адже вони є базовими для наукового напрямку туризмології. В таку систему крім міжпредметних, входять ще загальнонаукові та конкретно-наукові компетентності. Розглянемо за цими складовими компетентності фахівця в галузі туризму.

Наднаукові (міжпредметні) компетентності включають такі здатності фахівця в галузі туризму, як вміння:

- демонструвати творче мислення при формуванні та просуванні туристичного продукту;
- застосувати міжособистісні види спілкування в різних ситуаціях;
- орієнтуватися у галузі полікультурності;
- демонструвати ділові якості;
- орієнтуватися в специфіці туристичної сфери;
- розвивати здібності дослідження та набувати власний досвід.

Загальнонаукові компетентності включають такі здатності фахівця в галузі туризму, як знання:

- 2 і більше іноземних мов;
- комп'ютера та інформаційних технологій;

- основ туризму, його світових, національних й регіональних особливостей та закономірностей;
- вміння перенести набуті знання на різні технічні спеціальності (маркетинг, стратегічне планування, людські якості та ін.);
- управлінські якості.

Конкретно-наукові компетентності визначаються для кожного навчального предмету, ґрунтуючись на конкретних наукових компетентностях і є стадіями, рівнями їх набуття.

Розглянемо, наприклад, конкретно-наукові компетентності для деяких предметів. З дисципліни «Туристичні ресурси України» основними компетентностями є:

- вміння вільно орієнтуватися у питаннях організації спеціалізованого відпочинку і розваг, наданні різноманітних туристичних послуг, транспортного та екскурсійного забезпечення;
- вміння використовувати туристичні ресурси України в своїй професійній діяльності.

При вивченні дисципліни «Технологія ресторанної справи» основними компетентностями є вміння за сукупністю ознак визначити тип і клас підприємств, працювати з нормативно-технічною та технологічною документацією закладів громадського харчування, виділяти типові технологічні операції при проведенні банкетів.

При вивченні дисципліни «Технологія готельної справи» основними компетентностями є вміння використовувати технологічні процеси, цикли та операції виробництва та споживання готельних послуг у своїй практичній діяльності, працювати з нормативно-технічною та технологічною документацією на підприємствах готельного типу.

Попит в Україні на фахівців туристської, готельної і ресторанної справи у сфері відпочинку і розваг уже зараз є дуже великим і дедалі зростатиме, оскільки сьогодні готельний і туристський бізнес є одним із найбільш розвинутих у світі. Усі прогнози ідеологів туризму на його майбутнє вказують на те, що в цьому десятилітті сфера туризму досягне нових висот і сут-

тево зросте її внесок у створення робочих місць і збільшення добробуту суспільства.

Висновки.

1. Компетентнісний підхід щодо туристичної освіти знаходиться у стадії становлення та розвитку.

2. Необхідно визначитися із концептуальними підходами щодо становлення компетенції фахівця в галузі туризму.

3. Визначення компетентності фахівця в галузі повинно формуватися на пара-

дигмі розуміння туризму, як наукового напрямку (туризмології), котрий має свої складові. Саме це повинно конструювати державний стандарт підготовки фахівців за напрямом «Туризм».

4. Концепція підготовки фахівців із туризму повинна включати такі складові компетентності: міжпредметні, загальнонаукові та конкретно-наукові.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про туризм». Офіційний вісник України. Щотижневий збірник актів законодавства. – К.: 2003. № 50 – с. 34-56.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Бібліотека з освітньої політики / Під загальною редакцією О.В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112 с.
3. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). - К.: «Альтерпрес». 2002. – 320 с.
4. Лук'янова Л.Г. Освіта в туризмі. - К.: Вища школа, 2008. - 719 с.
5. Нормативні компоненти галузевого стандарту вищої освіти України з напрямку підготовки 0504 «Туризм». Освітньо – кваліфікаційна характеристика бакалавра фахового спрямування 6.050400 «Туризм». Видання офіційне. Розробники стандарту С.В. Бардаш та ін. - К.: 2004. – 60 с.
6. Педагогіка туризму. Навчальний посібник компетентності. / За ред. проф. Федорченка В.К. - К.: «Слово», 2004. – 296 с.
7. Класифікатор професій ДК 003:2005. Серія: Кадри підприємства., - К.: КНТ, 2007, К 47. - 500 с.

N.V. Mashyka, Yu.V. Mashyka

Uzhgorod national university, 88000, Uzhgorod, Universitetska st.,14

THE TRAINING OF SPECIALISTS IN THE FIELD OF TOURISM IN UKRAINE: PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE EXPERT IN THE FIELD OF TOURISM

The article is dedicated to the training of specialists in the field of tourism in Ukraine and its professional competence of the experts in the field of tourism.

The authors analyzed the terms “competent“, “professional competence” in tourism and in pedagogical literature. The article reviewed interconnection between profession training of students at higher educational institution and competence approach in the educational process of transfer corporate model. The concept of training in tourism should include the following components of competence: interdisciplinary, general science and specifically science.

Key words: competent, professional competence, the training of specialists, the concept, interdisciplinary, general science, specifically science, competency-based education, the field of tourism, specialist in the field of tourism.

Н.В. Машика, Ю.В. Машика

Ужгородский национальный университет, 88000, г. Ужгород, ул. Университетская, 14

ПОДГОТОВКА КАДРОВ ТУРИЗМА В УКРАИНЕ: КОМПЕТЕНТНОСТЬ СПЕЦИАЛИСТА В ОБЛАСТИ ТУРИЗМА

Проанализировано понятие «профессиональная компетентность» применительно к области туризма. Рассмотрена связь между профессиональной подготовкой студентов в высшем учебном заведении и компетентностным подходом в образовательном процессе передачи корпоративной модели. Показано, что концепция подготовки специалиста в области туризма должна включать межпредметные, общенаучные и конкретно – научные составляющие компетентности.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, подготовка специалистов, компетентностное образование, специалист в сфере туризма.